

מערכה קצו. דם חטאת שנכנס להיכל שלא לכפרה (פגא)

אם הפר והשעיר כיפרו בפועל חל עליהם חיוב השריפה מחוץ למחנה.

הגמ' מסבירה, שר"א העדיף ללמוד "חוץ מחוץ", כלומר, ציווי על השארת דם החטאת מחוץ להיכל מן הציווי על ישראל להישאר מחוץ להיכל (רש"י). בעוד ר"ש מעדיף ללמוד "בהמה מבהמה", ציווי על שריפת חטאת חיצונית משריפת חטאת פנימית.

בירור שיטת רבי יהודה

לשון ר' יהודה במשנתנו: "אם הכניס שוגג – כשר". ה'שוגג' הוא מי שהכניס את הדם להיכל משום שחשב שזוהי חטאת פנימית; או אף ידע שזוהי חטאת חיצונית, אלא שחשב שמותר לתת מדמה בהיכל⁴.

על איזה מקרה מדבר ר' יהודה? האם על מי שהכניס ולא כיפר, או על מי שהכניס ואף כיפר? דבריו ניתנים להתפרש בשלושה אופנים שונים: א. דעתו כר"א, שההכנסה עצמה פוסלת, ובא לסייג את דבריו, שהפסול הוא רק במזיד, ואילו השוגג אינו פוסל כלל, אפילו אם היוזם. ב. דעתו ממוצעת בין ר"א לר"ש, שהכנסה בלא כפרה פוסלת רק אם הזיד, ואילו כפרה פוסלת אף בשוגג. ג. דעתו כר"ש, שאינו פוסל עד שיכפר, ובתנאי שיהיה מזיד.

הגמ' (פגא) מסופקת בזה, ולשונוה: "הא מזיד פסול. בשכיפר, או בשלא כיפר?". מלשונוה משתמע שהספק אינו אלא במזיד, אבל בשוגג הדבר פשוט שכשר אפילו בשכיפר. אם כן, הגמ' מסופקת בין הפירוש הראשון לבין השלישי, וכך מפרש רש"י (ד"ה הא מזיד), שהגמ' מסופקת האם דעתו כר"א או כר"ש.

ר' ירמיה פושט את הספק מבריייתא, ממנה עולה שר' יהודה נמנע מללמוד הלכה כלשהי (על טומאת הבגדים בשריפת הפרים הנשרפים) מן המילים "לכפר בקודש", וזאת, כנראה, משום שיש בידו דרשה אחרת ממילים אלו, ומכאן שדעתו כר"ש, שלמד מהן גזרה שוה לענייננו. אם כן,

שפירשו זאת מהטעם האמור, שהכוונה לכפר היא תנאי בפסול, ומכיוון שחשב לכפר רק בקדש הקדשים – אינו נפסל בהיכל (קין אורה; עולת שלמה; ר' חיים הלוי בהל' פסוהמ"ק ב,טז), ועיין לעיל מערכה קצה.

יש אומרים שר' יוסי הגלילי, שלמד את פסול החטאת שדמה נכנס לפניו מ"הן לא הובא את דמה אל הקדש פנימה" (ויקרא י,יח), חולק בדין זה, מכיוון שלא נאמר בפסוק זה "לכפר" (קין אורה פגא; לשם זבח; שאלת הכהנים תורה; זרע יצחק).
4. הראב"ד בפירושו לספרא שם מתלבט בזה: "ואני מסופק מהו זה השוגג, אם נאמר שוגג שהוא סבור שהוא ראוי לפניו, או נאמר שוגג שהוא סבור שהמשנה מחוץ לפניו אינו פוסל". ונראה מדבריו שהאופן הראשון בוודאי נקרא שוגג, וספקו האם גם האופן השני חשוב שוגג.

יש מהאחרונים שנראה מדבריהם ש'שוגג' הוא שהכניס שלא על מנת לכפר (שאלת הכהנים תורה, ועיין גם מלב"ם צו אות עה). יש להקשות, אם כן מה הוסיף ר' יהודה על דברי ר"א, שאמר בפירושו: "הנכנס לכפר"?! גם לשון הרמב"ם הלן: "דם חטאת שהכניסו לכפר... אם הכניסו בשוגג" מוכיחה שיש שנכנס "לכפר" ואינו אלא שוגג.

הפסוק המלמד על פסול חטאת חיצונית שנכנס דמה להיכל אומר: "וכל חטאת אשר יובא מדמה אל אוהל מועד לכפר בקודש לא תאכל באש תשרף" (ויקרא ו,כג). הסוגיה עוסקת בשאלה, האם הדם נפסל מעצם כניסתו להיכל, או רק אם נעשה בו מעשה של כפרה בקודש, דהיינו שנעשתה בו הזאת דם בפנים? כמו כן נדונה השאלה, האם הדבר תלוי בכוננתו של הכהן שהכניס את הדם להיכל, והאם יש הבדל בין שוגג למזיד?

מחלוקת ר' אליעזר ור' שמעון וטעמה

במשנה (פגא) מובאת מחלוקת בשאלה מה גורם לפסול הדם: דעת ר' אליעזר¹, שדם החטאת נפסל מיד עם כניסתו להיכל, אף על פי שלא היוזם ממנו, שכן הפסוק "אשר יובא מדמה אל אוהל מועד לכפר בקודש" מובנו: יובא אל אוהל מועד כדי לכפר בקודש, וההבאה כשלעצמה היא הפוסלת. בבריייתא המובאת בגמ' (שמקורה בספרא צו פרק ח,ד) מבואר, שהוא לומד זאת מגזרה שוה מן הכתוב על הכהן הגדול ביום הכיפורים: "וכל אדם לא יהיה באהל מועד בבואו לכפר בקודש עד צאתו" (ויקרא טז,ז), והרי האיסור על נוכחות אנשים אחרים באהל מועד הינה כבר משעת כניסתו של הכהן הגדול להיכל².

מלשון המשנה "נכנס לכפר אע"פ שלא כיפר" מבואר, שגם ר' אליעזר לא פסל בכניסה סתמית, אלא דווקא כשהכניס על מנת לכפר³. נמצא, שלא עצם הכניסה להיכל היא הפוסלת, אלא הרצון לשנות את סדר עבודת החטאת ולעשותה כעין חטאת פנימית הוא הפוסל (חמדת דניאל פב,ב, עיין שם בהרחבה).

דעת ר' שמעון, שלא נפסל הדם בכניסתו להיכל "עד שיכפר", כלומר, שיזם ממנו בפועל. בבריייתא נאמר שמקורו מגזרה שוה אחרת, מן הכתוב על הפר והשעיר של יום הכיפורים: "ואת פר החטאת ואת שעיר החטאת אשר הובא את דמם לכפר בקודש... ושרפו באש" (ויקרא טז,כז), והרי רק

1. כך הנוסח לפנינו בגמ' (פגא) וברש"י, ועל פי זה ביאר הר"י קורקוס (הל' פסוהמ"ק ב,טז) שאחד השיקולים שלא לפסוק כמותו הוא ש"ר' אליעזר שמותי הוא". בנוסח המשנה שבפירוש הרמב"ם: "רבי אלעזר", וכך לפנינו בירושלמי בפסחים פ"ז ה"ט. גם בספרא צו (פרק ח,ד) נוסחאות שונות בזה, ובכתה"י המדויקים (במהדו' פרידמן): "אלעזר". נוסח זה מתיישב יותר עם שמות החולקים עליו, ר"ש ור' יהודה, בני דורו של ר' אלעזר בן שמוע. לעניין הלכה אין בזה נפקא מינה, כיוון שגם במחלוקת ר' יהודה ור' אלעזר יש להעדיף את ר' יהודה, שהוא "מאריה דגמרא טפ"י" (כס"מ הל' נזירות ח,א).

2. בשפת אמת מסביר, ששם הדבר פשוט יותר על פי הכתוב: "בבואו... עד צאתו", וכשם שבסיום העבודה איסור הכניסה נמשך עד צאתו, כך גם בתחילתה האיסור מתחיל מראשית בואו.

3. כן משמע ברש"י פגא ד"ה ה"ג בת"כ: "מתחילת הבאתה על מנת לכפר", ומפורש יותר ברש"י צבב, ד"ה פרכסה, בהסבר הגמ' שם שדם שנכנס מאלו להיכל אינו נפסל, וכן בתוס' פאב, ד"ה נתן בחוץ ופב,א ד"ה ותהא. הרמב"ן (ויקרא ו,כג) כותב זאת כמסתפק: "ואפשר שאם הכניסה על דעת שלא להזות ממנה כלל שתהא כשרה". בגמ' פב,ב אומר רבא: "כל מידי דחשיב עליה לפני ולפנים – לא מיפסל בהיכל", ויש

טעמה של הכרעה זו, שהלכה כר' יהודה כנגד ר"ש וכנגד ר"א⁵.

מכל מקום, פסקו של הרמב"ם מעורר קושי: הרמב"ם מחלק בין שוגג למזיד לגבי דם שהוכנס ולא הוזה, ואף משתמע מדבריו "ולא היזה ממנו בפנים כלום", שאם הוזה ממנו – נפסל אף בשוגג. נמצא, שפירש את ר' יהודה כפירוש השני שהוצע לעיל, לפיו דבריו הם כעין פשרה בין ר"א לר"ש, שאם כיפר – נפסל בכל מקרה, ואם רק נכנס – השוגג כשר. ברם, מסוגיית הגמ' כאן ולעיל לו, א מבואר שר' יהודה מיקל יותר מר"ש, ופוסל רק אם כיפר ובמזיד!

הר"י קורקוס מציג, שהרמב"ם לא גרס בגמ' "הא מזיד פסול"⁶, ופירש שספק הגמ' הוא על השוגג, האם ר' יהודה הכשיר בשוגג דווקא כשלא כיפר או גם בשכיפר, ועל כך פשט ר' ירמיה, שר' יהודה דורש גזרה שוה ומחלק בשוגג בין כיפר ללא כיפר; אבל במזיד פסל אף בשלא כיפר⁷.

כמה אחרונים מסבירים, שהחילוק בין שוגג למזיד מובן יותר מסברה על פי דעת הרמב"ם. בדרך כלל, החילוק בין שוגג למזיד מתייחס לעונש, ולא מצאנו קולא בפסול שנעשה בשוגג⁸, פרט לפסול שעל ידי מחשבה, במחשבת שלא לשמה, בה מצאנו דעה ש"עקירה בטעות – לא שמה עקירה" (מנחות מט, א, וראה מערכה א). לפיכך נראה, שהקולא בשוגג נלמדת מהפסוק "אשר יובא... לכפר", שאינו נפסל אלא אם כן נכנס על מנת לכפר, ומכיוון שתלתה התורה את הדבר בכונתו – יש מקום להבדיל בין שוגג למזיד, שהכנס בשוגג, אפילו על מנת לכפר, דינו כנכנס שלא על מנת לכפר. ברם, אם כיפר בפועל – כוונתו הטובה אינה מבטלת את מעשהו⁹. יש אומרים יתירה מזו: הרמב"ם סובר שאין מקור בתורה לחלק בין שוגג למזיד, אלא חילוק זה הוא חומרא במזיד מדרבנן. הגמ' הוכיחה שדעת ר' יהודה כר"ש, שמדאורייתא בעינן עד שיכפר, ולמדה מזה שחילוקו של ר' יהודה נאמר על המכניס ולא כיפר, שמדרבנן החמירו בו במזיד לפסול (הר המוריה)¹⁰.

יש להעיר על סדר דברי הרמב"ם: בהל' יג, בה הזכיר לראשונה את הפסול בדם חטאת בהיכל, כתב: "נתן בפנים וחזר ונתן בחוץ – פסולה, שדם חטאת שנכנס להיכל" וכו'.

שהברייתא שם חולקת על הברייתא שממנה הוכיח ר' ירמיה כאן, ואילו המשניות ניתנות לפירושים שונים, עיין קדשי דוד כאן. על כל פנים, מכיוון שהגמ' שם אומרת "וקיימא לן בשכיפר" קשה לתלות בה שבמסקנתה היא חוזרת מזה.

8. בדיני דאורייתא, אבל מצינו כן בדיני דרבנן, כגון בזורק דם שנטמא, שמדאורייתא הורצה ומדרבנן במזיד לא הורצה (יבמות צ, א).

9. קרן אורה (לו, א, ופג, א) וחמדת דניאל (וסיים): "אם כן דברי הרמב"ם ז"ל בנייים על אדני השכל הישר, שזהו היסוד הכי טוב בעד בעל שכל הישר כהרמב"ם ז"ל".

בכיוון זה הולך גם ר' חיים הלוי (הל' פסוקה"ק ב, טז), ולפי זה חידש, שאם היזה בפרוכת ובין הבדים – דינו כלא כיפר, ואם היה שוגג – כשר, כי הזאה זו אינה מועילה כלל לכפר, אף לא מדין "שלא במקומו כמקומו" (עיין במערכה טז), ואין זה מעשה כפרה המבטל את מחשבת שגגתו. ברם, מלשון הרמב"ם לא משמע כן, שהרי כתב: "דם החטאת שהכניסו לכפר בו בפנים... ולא היזה ממנו בפנים כלום... אם הכניסו בשוגג הרי זה כשר", ומשמע שהזאה בפרוכת או בין הבדים דיה לפסול.

10. ועל הצד שר' יהודה סובר כר"א, שהמכניס על מנת לכפר פסול מדאורייתא, הפסול מדרבנן במזיד היה אפילו במכניס שלא על מנת לכפר. בהר המוריה העיר

לדעת ר' יהודה אין החטאת נפסלת אלא בהתקיימות שני תנאים: הדם הוכנס להיכל במזיד, ואף הוזה מדמו שם. בגמ' (לו, א) מוזכרת מסקנה זו בקצרה: "הכניס שוגג – כשר, הא במזיד – פסול, וקיימא לן – בשכיפר". כך גם כותב הראב"ד (בפירושו לספרא שם): "הכנס שוגג כשר – פירוש, אע"פ שכיפר", וכן מפרשים רבנו הלל והמיוחס לר"ש שם.

דם חטאת שנכנס להיכל. לדעת רבי אלעזר הכניסה עצמה פוסלת, אפילו אם לא היזה, אך בתנאי שנכנס על מנת לכפר. רבי שמעון חולק, שרק אם היזה בפועל – פסול, ודעת רבי יהודה אינה ברורה בנקודה זו. כמה סוגיות נוטות לדעת ר' אלעזר.

שיטת הרמב"ם

הרמב"ם בהל' פסולי המוקדשין (ב, טז) פוסק: "דם החטאת שהכניסו לכפר בו בפנים ולא כיפר, אלא הוציאו ולא היזה ממנו בפנים כלום, אם הכניסו בשוגג – הרי זה כשר ומזה ממנו בחוץ, שהרי לא כיפר בקודש, ואם הכניסו במזיד – פסול". הרמב"ם פוסק כר' יהודה, המחלק בין שוגג למזיד, וכן כתב גם בפירוש המשנה. הר"י קורקוס מסביר

5. לגבי ר"ש – עיין ערובין מ, ב, ועיין אנצ'ת ערך 'הלכה' ציונים 753 – 756, שכן דעת רוב הראשונים. לגבי ר"א – עיין לעיל הערה 1, וראה בר"י קורקוס טעמים נוספים להכרעה זו.

6. ודקדק מרש"י הכותב: "הכי גרסינן" שיש שלא גרסו כך; ואכן, בדק"ס מצוין שבחלק מכת"י מילים אלו חסרות.

7. במהר"י קורקוס תירוצים נוספים, ולבסוף הסיק שמקור דברי הרמב"ם הוא הסוגיה לעיל (לו, א), המביאה את משנתנו ומסקנת הגמ' כאן, ואומרת: "תרי תנאי ואלבא דר' יהודה". הריק"ו מסביר את הגמ', שתרי התנאי נחלקו בנקודה זו: המשנה בפרק שני (לה, ב) סוברת שר' יהודה פוסל אף בהכנסה ללא כפרה, ולפיה יש לפרש את משנתנו בהתאם לכך, שהחילוק בין שוגג למזיד נאמר על המכניס, ואילו כשכיפר פסל בכל מקרה. דבריו מוקשים, שכן בסוגיה שם נראה להיפך, שהמשנה בפרק שני מתאימה למסקנה כאן שהכנסה אינה פוסלת, ו'תרי תנאי' היינו הברייתא שם, לפיה ר' יהודה פוסל אף במחשבת הכנסה, והיא מנוגדת לשתי המשניות בזבחים, ואם כן יש להכריע כמותן ולדחות מפניהן את הברייתא (חק נתן; ברכת הזבח לו, א; הר המוריה; ובכס"מ רמז בקצרה שדברי הריק"ו צ"ע). ויש מפרשים כוונת הריק"ו,

לפוסלו. כעין זה נראה מרש"י (לו,א ד"ה הכניס בשוגג): "בשכיפר, בשנתן ממנו על מזבח הפנימי הוא דקפסיל ר' יהודה", ולא הזכיר מתנות הפרוכת (ובמנ"ח דחה, שרש"י לא נחת לדיוק הדברים). כמו כן משתמע מתוס' שם (ד"ה וקי"ל בשכיפר): "דבשאר דמים [חוץ מחטאת] כשנתן ממנו על הפרוכת ובין הבדים איכא למימר דיאספנו" (בניגוד למזבח הפנימי, עיין שם). מה שאין כן בחטאת, שכשנתן על הפרוכת ובין הבדים נפסלה; ומלשונם "כשנתן" ולא "מה שנתן" משמע שכוונתם למקרה שנתן רק בפרוכת ובין הבדים ולא במזבח הזהב, ובוזה די לפסול בחטאת (לשם זבח' שם).

עוד יש להעיר, שגם בחטאת פנימית אמנם כל מתנה מעכבת, אבל יש ערך למתנות הפרוכת בפני עצמן ולמתנות המזבח בפני עצמן, וכל אחד מן המקומות נחשב "כפרה בפני עצמו" (יומא סא,א). אף מצינו בראשונים דעה, שכשנשפך הדם בין מקום למקום, והובא פר אחר תחתיו, שניהם נשרפים כדין חטאת פנימית (עיין שערי היכל למסכת יומא, מערכה קמג). מסתבר, אם כן, שגם לענייננו די בכפרה באחד המקומות על כל פנים, ואפשר שזוהי דעת רש"י ותוס' 13.

סיכום

נחלקו הדעות באלו תנאים נפסלת חטאת חיצונית שנכנסה להיכל: דעת ר"א שהכנסה על מנת לכפר פוסלת, אף על פי שלא היזה ממנה בהיכל; דעת ר"ש שרק כפרה בפועל פוסלת; ור' יהודה מחלק בין שוגג למזיד. פשוט הסוגיה ודעת רוב הראשונים, שר' יהודה מיקל יותר מר"ש, ולדעתו הדם נפסל רק כשכיפר ובמזיד. ודעת הרמב"ם ששיטת ר' יהודה ממוצעת, לפיה הכנסה פוסלת רק במזיד ואילו כפרה פוסלת אף בשוגג.

הרמב"ם פסק כר' יהודה על פי פירושו, ואילו בספר החינוך נקט כדעת ר"א, ואפשר שכך היא שיטת שאר הראשונים הנ"ל, לאור הסוגיות המלמדות שהכנסה להיכל פוסלת אף ללא כפרה.

הכפרה הפוסלת – יש אומרים שדווקא כפרה שלמה כדין חטאת פנימית, כלומר שהיזה בפרוכת ובמזבח הזהב (מנחת חינוך; משמע ברמב"ן). ויש אומרים שדי בהזאה כלשהי על מנת לפסול (רמב"ם), או על כל פנים כשיעשה את כל ההזאות בפרוכת או במזבח (אפשרי בדעת רש"י ותוס').

מלשונו משתמע שגם במקרה שנתן בפנים – הגורם לפסול הוא הכניסה, וגם כשבעיני כפרה בפועל, משמעות התנאי היא שתהיה זו כניסה של כפרה 11.

ספר החינוך: הכניסה להיכל פוסלת

בספר החינוך (מצוה קלט) כתב: "מדיני המצוה... דמכיון שנכנס דם חטאת הנאכלת באהל מועד – פסול". לא חילק בין אם כיפר או לא ובין אם היה שוגג או מזיד, ונראה שחולק על הרמב"ם ופסק לגמרי כר"א. נראה שטעמו, שמשתימת כמה סוגיות משתמע שהדם נפסל בכניסה להיכל אפילו אם לא כיפר 12, ודעתו כשיטת רוב הראשונים הנ"ל, שר' יהודה סובר כר"ש ואף מיקל ממנו, שאינו נפסל אלא אם כיפר ובמזיד, ואם כן הסוגיות הפוסלות בכניסה ללא כפרה הולכות בשיטת ר"א. גם רש"י על התורה (ויקרא ו,כג) כתב באופן סתמי שהכניסה פוסלת, ופירש במשכיל לדוד שדעתו כר"א.

הגדרת ה'כפרה' הפוסלת

יש לברר האם ה'כפרה' הפוסלת בהיכל הינה כל הזאה שהיא במקום הראוי לכפרה (בין הבדים, בפרוכת, או במזבח הזהב), או שמא דווקא כפרה גמורה כדין חטאת פנימית (שבע מתנות על הפרוכת וארבע במזבח הזהב). שאלה זו נוגעת בראש ובראשונה לדעת ר"ש, הסובר 'עד שיכפר', אבל גם לדעת ר"א, הסובר שכוונה לכפר אף היא פוסלת, יש לשאול האם מדובר על כוונה לכפרה שלמה דווקא?

בעל מנחת חינוך (מצוה קלט) מצדד, שמכיון שהדין 'עד שיכפר' נלמד מגזרה שוה לפרים ושעירים הנשרפים, הרי שמדובר על כפרה זהה לכפרתם. לפיכך, אינו נפסל עד שיזה את כל ההזאות הדרושות בפרוכת ובמזבח, ואם הכניסו לקדש הקדשים – אינו נפסל עד שיזה את כל ההזאות הדרושות ביום הכיפורים (לעומת זאת לדעת ר"א, משתמע מדבריו שפוסל בנכנס לכפר כל כפרה שהיא). כדעה זו ניתן לשמוע מדברי הרמב"ן על התורה (ויקרא ו,כג): "וכדברי ר"ש אינה פסולה אלא אם כן כיפר בדמה, שעשה בה הזאות כמעשה חטאת פנימית", ואינו מוכרח.

ברמב"ם (הל' פסוהמ"ק ב,טז) משמע להדיא שלא כדבריו, שכתב: "דם החטאת שהכניסו לכפר בו בפנים ולא כיפר, אלא הוציאו ולא היזה ממנו בפנים כלום, אם הכניסו בשוגג הרי זה כשר", ומשמע שאפילו הזאה אחת בלבד דיה

שהמימרא שעליה מוסב כל הדיון שם נאמרה אליבא דר' יוסי הגלילי בלבד, ולשיטתו אכן הדבר ברור שכניסה גרידא פוסלת, ראה לעיל הערה 3). כמו כן הגמ' להלן צב,ב, שדנה על חטאת העוף שהוכנסה לפנים, האם נפסלה בהכנסת דמה עם בשרה, מורה שאין צורך שיכפר.

13. ראה נוספת שדי בנתינה באחד המקומות: הגמ' לעיל לו,א מקשה מדוע ר' יהודה, הפוסל במחשבת הניחוח, אינו פוסל בחושב על הניתנים בחוץ לחיתם בפנים (שיפסלו מדין חטאת שנכנסה להיכל. רש"י). אם על מנת לפסול נדרשות כל ההזאות, הרי יכלה הגמ' ליישב ש"את הניתנים בחוץ בפנים" פירושו שחשב לתת במזבח הזהב בלבד, ולכן לא פסל!

שבספרא משמע שלא כדבריו, ונראה שכתב כן על פי הנוסח שר"ש הוא האומר "אם הכניס שוגג כשר", אבל בנוסחאות המדויקות הנוסח כמו במשנתנו, שר' יהודה הוא האומר זאת.

11. יש לכך השלכה לגבי מי שהכניס ב"דרך משופש" ואחר כך היזה בפנים, שאינו פוסל, עיין במערכה קצד.

12. בליקוטי הלכות כתב כן, וציין לדברי רבא (פב,ב): "כל מידי דחשיב עליה לפני ולפנים לא מיפסל בהיכל". עצם קושיית אביי שם: "כיון דאיפסל בהיכל, לפני ולפנים מאי בעי?" מובנת רק אם כניסה גרידא פוסלת (אך עיין במערכה קצה, שיש אומרים